TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-yil 2-son

VOLUME 6 / ISSUE 2 / 2026
DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.6.2.

Crossref Content Registration

ISSN: 2181-1938
DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция" – "Jurisprudence" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
E. Mustafayev,
Y. Yarmolik,
E. Sharipov,
K. Abduvaliyeva,
M. Sharifova,
Sh. Beknazarova,
X. Yuldasheva

Musahhih:
M. Tursunov

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnoma
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2026-yil 24-aprelda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 13,2
Adadi: 100. Buyurtma: № 61.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Huquqiy tadqiqotlar oliy maktabi direktori, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

MAS'UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti sho'basi mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

J. Blum – Amerika Qo'shma Shtatlarining Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (AQSH)

M. Vishovatiy – Polshaning Gdansk universiteti professori (Polsha)

M. Hayat – Muhammadiyah Malang universiteti o'qituvchisi (Indoneziya)

A. Xashimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

A. Yakubov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro hamkorlik va uzluksiz ta'lim bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

X. Xayitov – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputati, yuridik fanlar doktori, professor

S. Yusupov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

E. Egamberdiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik huquqi sho'basi dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

Sh. Ismoilov – Toshkent davlat yuridik universiteti Mehnat huquqi sho'basi mudiri, yuridik fanlar doktori, dotsent

G. Uzakova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

G. Yo'ldasheva – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

A. Yo'ldoshev – Toshkent davlat yuridik universiteti Konstitutsiyaviy huquq sho'basi dotsenti, yuridik fanlar doktori

R. Altiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho'basi professori v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho'basi professori v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

S. Oripov – Toshkent davlat agrar universiteti Huquqshunoslik kafedrasi dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

F. Hamdamova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq va ommaviy huquq fanlari kafedrasi dotsenti v.b., yuridik fanlar doktori

D. So'fiyeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi sho'basi katta o'qituvchisi, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti Huquq, jamiyat va madaniyat sho'basi dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Э. Мустафаев,
Е. Ярмолик,
Э. Шарипов,
К. Абдувалиева,
М. Шарифова,
Ш. Бекназарова,
Х. Юлдашева

Корректор:
М. Турсунов

Технический редактор:
У. Сапаев
Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387.

Свидетельство
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию 24.04.2026.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 13,2. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 61.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент,
ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

З. Эсанова – проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – директор Высшей школы правовых исследований Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам, доцент

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – заведующий сектором узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по филологическим наукам, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – профессор юридической школы Бостонского колледжа (Бостон, США), доктор юридических наук

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

М. Хаят – преподаватель Университета Мухаммадия Маланг (Индонезия)

А. Хашимхонов – первый проректор по делам молодёжи и духовно-просветительской работе Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

А. Якубов – проректор по международным связям и дополнительному образованию Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

М. Ахмедшаева – профессор сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Х. Хайитов – депутат Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

С. Юсупов – заведующий сектором административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Э. Эгамбердиев – доцент сектора гражданского права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

Ш. Исмоилов – заведующий сектором трудового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

Г. Узакова – профессор сектора экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Г. Юлдашева – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Юлдошев – доцент сектора конституционного права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Р. Алтиев – и. о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

М. Курбанов – и. о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

С. Орипов – доцент кафедры права Ташкентского государственного аграрного университета, доктор философии по юридическим наукам

Ф. Хамдамова – и. о. доцента кафедры международного и публичного права Университета мировой экономики и дипломатии, доктор юридических наук

Д. Суфиева – старший преподаватель сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

Р. Кучкаров – доцент сектора права, общества и культуры Ташкентского государственного юридического университета, кандидат филологических наук

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция" – "Jurisprudence" legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Mustafaev,
E. Yarmolik,
E. Sharipov,
K. Abduvalieva,
M. Sharifova,
Sh. Beknazarova
Kh. Yuldasheva

Proofreader:
M. Tursunov

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address::
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 24.04.2026.
Paper size: A4. Cond.p.f: 13,2.
Units: 100. Order: № 61.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Director of the Graduate School of Legal Research of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

M. Hayat – Lecturer of the University of Muhammadiyah Malang (Indonesia)

A. Khashimhonov – First Deputy Rector for Youth Affairs and Spiritual and Educational Affairs of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

A. Yakubov – Deputy Rector for International Relations and Further Education of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

M. Akhmedshaeva – Professor of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

Kh. Khayitov – Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

S. Yusupov – Head of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

E. Egamberdiev – Associate Professor of the Department of Civil Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Sh. Ismoilov – Head of the Department of Labor Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

G. Uzakova – Professor of the Department of Environmental Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

G. Yuldasheva – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Yuldoshev – Associate Professor of the Department of Constitutional Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Altiev – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

M. Kurbanov – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

S. Oripov – Associate Professor of the Department of Law of Tashkent State Agrarian University, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

F. Hamdamova – Acting Associate Professor of the Department of International Law and Public Law of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law

D. Sufieva – Senior Lecturer of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

R. Kuchkarov – Associate Professor of the Department of Law, Society and Culture of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

8 **MUHAMMADJONOV ABRORJON AKMALJON O'G'LI**
Davlat hokimiyati tizimida prokuraturaning oʻrni va ahamiyati haqida ayrim mulohazalar

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

17 **SHAMSHETOV SHARAFATDIN SARSENOVICH**
Mikrokreditlashni turli huquqiy tizimlarda tartibga solish modellarining qiyosiy tahlili

32 **ABROROVA KAMOLA SAIDMUXTOROVNA**
Oʻzbekistonda xalqaro tijorat va investitsiyaviy nizolarning kelajagi: mediatsiya va arbitraj sinergiyasi

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

42 **MATVIYENKO IRINA ALEKSANDROVNA, NAIM ALLAHRAKHA**
Oʻzbekistonda ayollarga nisbatan kiberta'qib: amaldagi qonunchilik va islohotlar istiqboli

55 **JALILOV RAVSHANJON ABDUKAYUMOVICH, ABDULLAYEV AKMALJON YOʻLCHIBOYEVICH**
Inson a'zolari va toʻqimalarini olish maqsadini jinoyatning ogʻirlashtiruvchi belgisi sifatida aks ettirish masalalari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

64 **SUROPOV AZAMAT FURQAT O'G'LI**
Migrantlar huquqlarini himoya qilishning xalqaro-huquqiy asoslari

76 **ABDIYEVA KAMOLA KOMILJONOVNA**
Oʻzbekiston Respublikasidagi raqamli muhitda ayollar huquqlarini himoya qilish xalqaro standartlari implementatsiyasi: xalqaro-huquqiy tahlil va milliy amaliyot

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

87 **BEKBOʻTAYEVA LOBAR SHOVKAT QIZI**
Muqobil vasiylik kontekstida bola huquqlarining mohiyati, tasnifi va funksiyalarining nazariy-huquqiy tahlili

101 **SADULLAYEVA SHOXISTA DAVRON QIZI**
Axborot kodeksi orqali raqamli texnologiyalar davrida inson huquqlarini himoya qilish: huquqiy va institutsional mexanizmlar tahlili

110 **AZIMOV HAKIMALI IMOMOVICH**
Buyuk saltanat va umumbashariyat taraqqiyotiga qoʻshilgan bebaho tarixiy meros

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

8 **МУХАММАДЖОНОВ АБРОРЖОН АКМАЛЖОН УГЛИ**
Некоторые соображения о месте и значении прокуратуры в системе государственной власти

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

17 **ШАМШЕТОВ ШАРАФАТДИН САРСЕНОВИЧ**
Сравнительный анализ моделей правового регулирования микрокредитования в различных правовых системах

32 **АБРОРОВА КАМОЛА САИДМУХТОРОВНА**
Будущее международных коммерческих и инвестиционных споров в Узбекистане: синергия медиации и арбитража

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

42 **МАТВИЕНКО ИРИНА АЛЕКСАНДРОВНА, НАИМ АЛЛАХРАКХА**
Киберпреследование женщин в Узбекистане: действующее законодательство и перспективы реформирования

55 **ЖАЛИЛОВ РАВШАНЖОН АБДУКАЮМОВИЧ, АБДУЛЛАЕВ АКМАЛЖОН ЮЛЧИБОЕВИЧ**
Вопросы отражения цели изъятия органов и тканей человека как отягчающего признака преступления

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

64 **СУРОПОВ АЗАМАТ ФУРКАТ УГЛИ**
Международно-правовые основы защиты прав мигрантов

76 **АБДИЕВА КАМОЛА КОМИЛЖОНОВНА**
Имплементация международных стандартов защиты прав женщин в цифровой среде в Республике Узбекистан: международно-правовой анализ и национальная практика

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

87 **БЕКБУТАЕВА ЛОБАР ШОВКАТ КИЗИ**
Теоретико-правовой анализ сущности, классификации и функций прав ребёнка в контексте альтернативной опеки

101 **САДУЛЛАЕВА ШОХИСТА ДАВРОН КИЗИ**
Защита прав человека в эпоху цифровых технологий посредством информационного кодекса: анализ правовых и институциональных механизмов

110 **АЗИМОВ ХАКИМАЛИ ИМОМОВИЧ**
Великая держава и бесценное историческое наследие, внесённое в развитие всего человечества

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

8 **MUHAMMADJONOV ABRORJON AKMALJON UGLI**
Some considerations on the role and significance of the prosecutor's office in the system of state power

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

17 **SHAMSHETOV SHARAFATDIN SARSENOVICH**
Comparative analysis of legal regulation models for microcredit in different legal systems

32 **ABROROVA KAMOLA SAIDMUKHTOROVNA**
The future of international commercial and investment disputes in Uzbekistan: the synergy of mediation and arbitration

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

42 **MATVIENKO IRINA ALEKSANDROVNA, NAEEM ALLAHRAKHA**
Cyberstalking of women in Uzbekistan: current legislation and prospects for reform

55 **JALILOV RAVSHANJON ABDUKAYUMOVICH, ABDULLAEV AKMALJON YULCHIBOEVICH**
Issues of reflection of the purpose of removing human organs and tissues as an aggravating element of the crime

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

64 **SUROPOV AZAMAT FURQAT UGLI**
International legal foundations for the protection of migrants' rights

76 **ABDIYEVA KAMOLA KOMILJONOVNA**
Implementation of international legal standards for the protection of women's rights in the digital environment in the Republic of Uzbekistan: an international legal analysis and national practice

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

87 **BEKBUTAEVA LOBAR SHOVKAT KIZI**
Theoretical and legal analysis of the essence, classification and functions of child's rights in the context of alternative care

101 **SADULLAEVA SHOKHISTA DAVRON KIZI**
Protection of human rights in the digital age through the information code: analysis of legal and institutional mechanisms

110 **AZIMOV HAKIMALI IMOMOVICH**
A great empire and an invaluable historical heritage added to universal human progress

Kelib tushgan / Получено / Received: 18.03.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 08.04.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.04.2026

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.2./RAMH5167
UDC: 343.23(045)(575.1)

INSON A'ZOLARI VA TOʻQIMALARINI OLISH MAQSADINI JINOYATNING OGʻIRLASHTIRUVCHI BELGISI SIFATIDA AKS ETTIRISH MASALALARI

Jalilov Ravshanjon Abdukayumovich,
Oʻzbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi magistratura talabasi
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-9690-0568
e-mail: j.ravshan82@gmail.com

Abdullayev Akmaljon Yoʻlchiboyevich,
Oʻzbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi Dastlabki tergov va surishtiruv kafedrasi oʻqituvchisi,
yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-4302-2341
e-mail: a.y.abdullayev@proacademy.uz

Annotatsiya. *Maqolada inson a'zolari va toʻqimalarini olish maqsadini jinoyatning ogʻirlashtiruvchi belgisi sifatida jinoyat-huquqiy jihatdan baholash masalalari tahlil qilingan. Unda Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 97-, 104-, 135- va 137-moddalarida mazkur maqsadning kvalifikatsiya belgisi sifatida mustahkamlanganligi, shuningdek, 2022-yilda qonunchilikka kiritilgan oʻzgartishlarining mazmun-mohiyati oʻrganilgan. Shu bilan birga, Oliy Sud Plenumi qarorlari asosida jinoyatning subyektiv tomoni, xususan, inson a'zolari va toʻqimalarini olish maqsadining jinoyatni kvalifikatsiya qilishdagi ahamiyati yoritilgan. Maqolada milliy qonunchilik va xorijiy davlatlar jinoyat qonunchiligi qiyosiy tahlil qilinib, inson a'zolari bilan bogʻliq jinoyatlarning ijtimoiy xavflilik darajasi va ularni kvalifikatsiya qilishdagi ayrim muammolar koʻrib chiqilgan. Shuningdek, inson a'zolari va toʻqimalarini olish maqsadini boshqa jinoyat tarkiblarida ham ogʻirlashtiruvchi belgi sifatida nazarda tutish va sud amaliyotini takomillashtirish boʻyicha takliflar ilgari surilgan.*

Kalit soʻzlar: *inson a'zolari, transplantatsiya, jinoyat-huquqiy kvalifikatsiya, ogʻirlashtiruvchi belgi, odam savdosi, jinoyat tarkibi, inson tanasi daxlsizligi*

ВОПРОСЫ ОТРАЖЕНИЯ ЦЕЛИ ИЗЪЯТИЯ ОРГАНОВ И ТКАНЕЙ ЧЕЛОВЕКА КАК ОТЯГЧАЮЩЕГО ПРИЗНАКА ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Жалилов Равшанжон Абдукаюмович,
студент магистратуры Правоохранительной академии Республики Узбекистан

Абдуллаев Акмалжон Юлчибоевич,
доктор философии по юридическим наукам,
преподаватель кафедры предварительного следствия и дознания Правоохранительной академии Республики Узбекистан

Аннотация. *В статье анализируются вопросы уголовно-правовой оценки цели изъятия органов и тканей человека как отягчающего признака преступления. Рассматривается закрепление данной цели в качестве квалифицирующего признака в статьях 97, 104, 135 и 137 Уголовного кодекса Республики Узбекистан, а также исследуются сущность и содержание законодательных изменений, внесённых в 2022 году. Наряду с этим на основе постановлений Пленума Верховного суда освещается субъективная сторона преступления, в частности значение цели изъятия органов и тканей человека при квалификации деяния. В статье проведён сравнительный анализ национального законодательства и уголовного законодательства зарубежных государств, рассмотрены степень общественной опасности преступлений, связанных с органами человека, а также отдельные проблемы их квалификации. Кроме того, выдвигаются предложения о необходимости предусмотреть цель изъятия органов и тканей человека в качестве квалифицирующего признака и в иных составах преступлений, а также о совершенствовании судебной практики.*

Ключевые слова: *органы человека, трансплантация, уголовно-правовая квалификация, отягчающий признак, торговля людьми, состав преступления, неприкосновенность человеческого тела*

ISSUES OF REFLECTION OF THE PURPOSE OF REMOVING HUMAN ORGANS AND TISSUES AS AN AGGRAVATING ELEMENT OF THE CRIME

Jalilov Ravshanjon Abdukayumovich,
Master's Student of the Law Enforcement Academy
of the Republic of Uzbekistan

Abdullaev Akmaljon Yulchiboevich,
Lecturer of the Department of Preliminary Investigation and Inquiry
of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan,
Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Abstract. *The article analyzes issues regarding the criminal law assessment of the intent to remove human organs and tissues as an aggravating characteristic of the crime. It examines the strengthening of this goal as a qualification feature in Articles 97, 104, 135, and 137 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, as well as the essence of the legislative amendments introduced in 2022. At the same time, based on the decisions of the Plenum of the Supreme Court, the subjective side of the crime is highlighted, in particular, the significance of the purpose of obtaining human organs and tissues in the qualification of the crime. The article provides a comparative analysis of national legislation and the criminal legislation of foreign countries, examining the level of social danger of crimes involving human organs and certain problems in their qualification. Also, proposals have been put forward to provide for the purpose of obtaining human organs and tissues as an aggravating characteristic in other elements of crimes and to improve judicial practice.*

Keywords: *human organs, transplantation, criminal law qualification, aggravating circumstance, human trafficking, corpus delicti, inviolability of the human body*

Kirish

So'nggi yillarda inson a'zolari va to'qimalarini noqonuniy olish hamda transplantatsiya qilish bilan bog'liq jinoyatlarning ijtimoiy xavflilik darajasi sezilarli darajada oshib bormoqda. Bu holat, avvalo, inson a'zolari va to'qimalarining noqonuniy bozorda yuqori qiymatga ega bo'lgan obyektga aylanib borayotgani bilan izohlanadi. Natijada ularga ayrim jinoiy guruhlar tomonidan daromad manbayi sifatida qaralib, inson savdosi, zo'ravonlik yoki boshqa turdagi jinoyatlar or-

qali a’zolarni qo‘lga kiritish holatlari kuzatilmoqda. Bunday tendensiya mazkur sohadagi jinoyatlarni huquqiy jihatdan kompleks tahlil qilish va ularning boshqa jinoyat tarkiblari bilan o‘zaro bog‘liqligini o‘rganish zaruratini yanada kuchaytiradi.

Asosiy qism

O‘zbekistonda 1994-yilda Jinoyat kodeksi (Republic of Uzbekistan, 1994) qabul qilingan vaqtda inson a’zolari yoki to‘qimalarini ajratib olish bilan bog‘liq alohida jinoyat tarkibi sifatida faqat JKning 133-moddasi mavjud edi. Shu bilan birga, mazkur qilmishning ayrim ko‘rinishlari boshqa jinoyat tarkiblarida ham og‘irlashtiruvchi holat sifatida mustahkamlangan. Xususan, JKning 97-moddasi (qasddan odam o‘ldirish) 2-qismi “n” bandida va 104-moddasi (qasddan badanga og‘ir shikast yetkazish) 2-qismi “i” bandida “kishi a’zolarini kesib olib, boshqa kishiga ko‘chirish (transplantatsiya) yoki murdaning qismlaridan foydalanish maqsadida” sodir etilgan qilmishlar, shuningdek, JKning 135-moddasi (odam savdosi) 2-qismi “i” bandida “kishi a’zolarini kesib olib, boshqa kishiga ko‘chirish (transplantatsiya) maqsadida” sodir etilgan harakatlar og‘irlashtiruvchi holatlar sifatida nazarda tutilgan edi.

Keyinchalik inson a’zolari va to‘qimalarini noqonuniy olish hamda transplantatsiya qilish bilan bog‘liq jinoyatlarga qarshi kurashishni kuchaytirish maqsadida 2022-yil 23-iyunda O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga tegishli o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritildi (Republic of Uzbekistan, 2022). Unga muvofiq, JKning 133-moddasidan tashqari yana bir qator maxsus jinoyat tarkiblari, ya’ni 115^1-modda (insonni undan a’zolarini va (yoki) to‘qimalarini transplantatsiya uchun olishga rozilik berishga majburlash), 133^1-modda (inson a’zolarining va (yoki) to‘qimalarining oldi-sotdisi) hamda 133^2-modda (insonning transplantatsiya qilinadigan a’zolarini va (yoki) to‘qimalarini O‘zbekiston Respublikasidan tashqariga olib chiqish) joriy etildi.

Bundan tashqari, mazkur qonun bilan ilgari inson a’zolari yoki to‘qimalarini ajratib olish bilan bog‘liq holatlar og‘irlashtiruvchi holat sifatida nazarda tutilgan ayrim jinoyat tarkiblarining mazmuni ham qayta ko‘rib chiqildi. Jumladan, JKning 97-moddasi 2-qismi “n” bandi “inson a’zolari va (yoki) to‘qimalarini olish yoki murdaning qismlaridan foydalanish maqsadida” deb, 104-moddasi 2-qismi “i” bandi hamda 135-moddasi 2-qismi “i” bandi esa “inson a’zolari va (yoki) to‘qimalarini olish maqsadida” deb tahrir qilinib, ularning mazmuni aniqlashtirildi va kengaytirildi. Shu bilan birga, qo‘shimcha ravishda aynan shu mazmundagi og‘irlashtiruvchi holat JKning 137-moddasi (odam o‘g‘irlash) 3-qismi “v” bandiga ham kiritildi. Bu orqali qonun chiqaruvchi inson a’zolari va (yoki) to‘qimalarini olish maqsadi turli jinoyatlar doirasida namoyon bo‘lishi mumkinligini e’tirof etib, mazkur holat bir nechta jinoyat tarkiblarida alohida kvalifikatsiya belgisi sifatida mustahkamladi.

Fikrimizcha, kelgusida inson a’zolari va (yoki) to‘qimalarini noqonuniy olish bilan bog‘liq holatlarni boshqa jinoyat tarkiblarida ham og‘irlashtiruvchi holat sifatida nazarda tutish masalasini ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq. Bu esa mazkur qilmishning yuqori ijtimoiy xavfliligini inobatga olgan holda jinoiy-huquqiy muhofazani kuchaytirish, shuningdek, inson a’zolari bilan bog‘liq jinoyatlarning oldini olish mexanizmlarini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Amaliyotda mazkur turdagi jinoyatlarni tergov va kvalifikatsiya qilish jarayonida ayrim huquqiy va protsessual muammolar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli qonunni qo‘llash amaliyotini bir xil va to‘g‘ri yo‘naltirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumi tomonidan ushbu masalalar yuzasidan tegishli tushuntirishlar berilgan. Mazkur tushuntirishlar sud-tergov amaliyotida qonun normalarini to‘g‘ri talqin qilish va bir xil qo‘llanishini ta’minlashga xizmat qiladi. Jumladan, O‘zbekiston Respub-

likasi Oliy Sudi Plenumining "Qasddan odam oʻldirishga oid ishlar boʻyicha sud amaliyoti toʻgʻrisida"gi 2004-yil 24-sentyabrdagi 13-sonli qarorining (Supreme Court of the Republic of Uzbekistan, 2004) 18-bandiga muvofiq, qasddan odam oʻldirish jinoyatini JK 97-moddasi ikkinchi qismining "n" bandi bilan kvalifikatsiya qilish uchun aybdorda inson aʼzolari va (yoki) toʻqimalarini olish yoki murdaning qismlaridan foydalanish maqsadiga nisbatan toʻgʻri qasd mavjudligi aniqlanishi lozim. Shu bilan birga, mazkur maqsad jinoyatning subyektiv belgisi sifatida eʼtirof etilsa-da, aybdor shaxsning ushbu maqsadga amalda erishgan boʻlishi shart emasligi alohida taʼkidlangan.

Fikrimizcha, mazkur tushuntirish jinoyat huquqida maqsad (maqsadli qasd) jinoyat tarkibining muhim subyektiv belgilaridan biri ekanini koʻrsatadi. Yaʼni agar aybdor shaxs odam oʻldirish harakatini aynan inson aʼzolari va (yoki) toʻqimalarini olish yoki murdaning qismlaridan foydalanish maqsadida sodir etgan boʻlsa, bunday holat jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasini oshiruvchi kvalifikatsiya belgisi sifatida baholanadi. Shu bilan birga, jinoyat huquqiy nuqtayi nazardan mazkur tarkibning tugallangan deb topilishi uchun aybdor shaxsning koʻzlangan maqsadga amalda erishgan boʻlishi talab etilmaydi, chunki jinoyat kvalifikatsiyasi uning obyektiv natijasiga emas, balki sodir etilgan harakatning maqsadga yoʻnaltirilganligiga bogʻliq hisoblanadi. Bunday yondashuv jinoyatning subyektiv tomonini toʻgʻri aniqlash, aybdor shaxsning niyati va maqsadini baholash hamda qonun normalarini bir xil qoʻllashni taʼminlashda muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining "Badanga qasddan shikast yetkazishga oid ishlar boʻyicha sud amaliyoti toʻgʻrisida"gi 2007-yil 27-yundagi 6-sonli qarori (Supreme Court of the Republic of Uzbekistan, 2007) 15-bandida sudlarga jabrlanuvchiga uning organlari yoki toʻqimalarini qonunga xilof ravishda olish yoki uni bunga majburlash jarayonida yetkazilgan ogʻir tan jarohatlari JK 104-moddasi ikkinchi qismining "i" bandi bilan kvalifikatsiya qilinishi lozimligi tushuntirilgan. Bunda aybdor shaxs tomonidan inson aʼzosi yoki toʻqimasi amalda olingan boʻlishi shart emas, balki uni olish maqsadining mavjudligi aniqlanishining oʻzi yetarli hisoblanadi. Bu holat jinoyat tarkibida maqsad belgisi mustaqil kvalifikatsiya ahamiyatiga ega ekanini koʻrsatadi.

Bundan tashqari, Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining 2009-yil 24-noyabrdagi "Odam savdosiga oid ishlar boʻyicha sud amaliyoti toʻgʻrisida"gi 12-sonli qarorida (Supreme Court of the Republic of Uzbekistan, 2009) inson aʼzolari va (yoki) toʻqimalarini olish maqsadida odam savdosini sodir etish holatlari boʻyicha bevosita alohida tushuntirish berilmagan boʻlsa-da, nazarimizda, ushbu masala yuqoridagi Plenum qarorlarida bayon etilgan huquqiy yondashuvlarga tayangan holda talqin qilinishi mumkin. Yaʼni aybdor shaxs tomonidan inson aʼzolari yoki toʻqimalarini amalda olishga erishilganligi hal qiluvchi ahamiyatga ega emas, jinoyatning aynan shu maqsadga yoʻnaltirilganligi, yaʼni aybdorning subyektiv niyati va maqsadi aniqlanishi asosiy mezon hisoblanadi.

Shu tariqa, ushbu Plenum qarorlari jinoyat huquqiy kvalifikatsiyani bir xil qoʻllashga, aybdor shaxsning niyati va maqsadini aniq belgilashga hamda inson aʼzolari bilan bogʻliq jinoyatlarning oldini olishga xizmat qiladi, degan xulosaga kelish mumkin.

Ilmiy adabiyotlarda inson aʼzolari va toʻqimalarini olishni jinoyat tarkibining ogʻirlashtiruvchi holati sifatida baholash masalasi boʻyicha turlicha yondashuvlar mavjud. Jumladan, muallif V.A. Smirnovning (2005, pp. 68–70) taʼkidlashicha, donordan organ yoki toʻqimani olish faqat uning ixtiyoriy roziligi asosida amalga oshirilishi mumkin, aks holda, bunday harakat inson tanasining daxlsizligiga tajovuz sifatida baholanadi. U

sogʻliqqa zarar yetkazishni inson tanasining anatomik yaxlitligi yoki organizmning normal faoliyati buzilishiga olib keladigan aybli harakat sifatida taʼriflaydi. Muallifga koʻra, inson aʼzolari yoki toʻqimalarini olish maqsadida sodir etiladigan badanga ogʻir shikast yetkazish jinoyatlari turli shakllarda namoyon boʻlishi, jumladan, organ yoki toʻqimani toʻgʻridan toʻgʻri ajratib olish, jabrlanuvchining qarshiligini yengish uchun ogʻir tan jarohati yetkazish yoki homiladorlikni sunʼiy ravishda toʻxtatish orqali amalga oshirilishi mumkin. Bunda ularni kvalifikatsiya qilishda organ yoki toʻqimaning amalda olinganligi emas, balki aybdor shaxsda ulardan foydalanishga qaratilgan maxsus maqsadning mavjudligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu bois bunday qilmishlar jinoyat huquqida yuqori ijtimoiy xavfli jinoyatlar qatoriga kiritiladi.

Shu oʻrinda S.S. Tixonovaning quyidagi fikrlarini qoʻllab-quvvatlash mumkin, yaʼni “qorin yoki plevra boʻshligʻiga xirurgik aralashuv orqali kirish, shuningdek, yirik qon tomirlari, umurtqa pogʻonasi, bosh suyagi va boshqa hayotiy muhim tuzilmalarning yaxlitligi buzilishi holatining oʻziyoq muayyan aʼzo yoki toʻqimani olish jarayoni tugallangan-tugallanmaganidan qatʼi nazar, amalga oshirilgan paytdayoq hayot uchun xavf tugʻdirganligi sababli inson sogʻligʻiga ogʻir zarar yetkazish sifatida tugallangan jinoyat deb kvalifikatsiya qilinishi lozim” (Tikhonova, 2002, p. 321).

MDH mamlakatlari jinoyat qonunchiligining qiyosiy tahlili shuni koʻrsatadiki, inson aʼzolari va toʻqimalarini olish bilan bogʻliq qilmishlarning ogʻirlashtiruvchi holat sifatida belgilanishi davlatlar oʻrtasida turlicha ifodalangan. Xususan, Qozogʻiston (Republic of Kazakhstan, 2014), Qirgʻiziston (Kyrgyz Republic, 2021), Tojikiston (Republic of Tajikistan, 1998), Belarus (Republic of Belarus, 1999) kabi mamlakatlarning jinoyat qonunchiligida Oʻzbekiston qonunchiligiga oʻxshash tarzda qasddan odam oʻldirish, badanga ogʻir shikast yetkazish, odam savdosi va odam oʻgʻirlash jinoyatlari tarkibida inson aʼzolari hamda toʻqimalarini olish maqsadi ogʻirlashtiruvchi belgi sifatida nazarda tutilgan boʻlsa, Ukraina (Ukraine, 2001) jinoyat qonunchiligida esa bunday belgi qasddan odam oʻldirish va badanga ogʻir shikast yetkazish jinoyatlarida nazarda tutilmagan boʻlib, u faqat Ukraina Jinoyat kodeksining 149-moddasida belgilangan odam savdosi jinoyatining ogʻirlashtiruvchi holatlaridan biri sifatida mustahkamlangan. Rossiya Federatsiyasi jinoyat qonunchiligida esa mazkur holat faqat qasddan odam oʻldirish, badanga ogʻir shikast yetkazish va odam savdosi bilan bogʻliq jinoyatlarda ogʻirlashtiruvchi belgi sifatida nazarda tutilgan (Russian Federation, 1996). Shu munosabat bilan, D.D. Babichning (2012, pp. 135–138) Belarus jinoyat qonunchiligida transplantatsiya sohasidagi jinoyatlar tizimi Rossiya va Ukraina qonunchiligiga nisbatan toʻlaroq huquqiy tartibga solingani haqidagi fikrlarini asosli deb hisoblash mumkin.

Shuningdek, ayrim xorijiy davlatlar jinoyat qonunchiligida inson aʼzolari va toʻqimalarini olish yoki ulardan foydalanish maqsadi nafaqat ogʻir jinoyatlar tarkibida, balki shaxsning sogʻligʻiga qarshi qaratilgan boshqa turdagi jinoyatlarda ham kvalifikatsiya belgisi sifatida nazarda tutilgan. Xususan, Ozarbayjon Respublikasi Jinoyat kodeksining (Republic of Azerbaijan, 1999) 127-moddasida belgilangan sogʻliqqa ogʻir boʻlmagan tan jarohati yetkazish jinoyatining kvalifikatsiyalangan tarkiblaridan biri sifatida inson aʼzolari va (yoki) toʻqimalaridan foydalanish maqsadida sodir etilgan harakatlar alohida koʻrsatib oʻtilgan. Bunday yondashuv qonun chiqaruvchining inson tanasi daxlsizligini keng qamrovli tarzda muhofaza qilishga qaratilganini, shuningdek, inson aʼzolari va toʻqimalarini noqonuniy muomalaga kiritish bilan bogʻliq har qanday tajovuzni jinoyat-huquqiy jihatdan qatʼiy baholash zaruratini eʼtirof etganini koʻrsatadi. Shu nuqtayi nazardan, mazkur norma inson aʼzolari va toʻqimalarini olish yoki ulardan foydalanish

maqsadi jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasini oshiruvchi omil sifatida tan olinishini namoyon etadi hamda ushbu masalada milliy jinoyat qonunchiligini takomillashtirish uchun muayyan qiyosiy-huquqiy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Inson a'zolari va (yoki) to'qimalarini olish yoki murdaning qismlaridan foydalanish maqsadida sodir etilgan qasddan odam o'ldirish jinoyatini tahlil qilishda retsipiyent, ya'ni transplantatsiya natijasida inson a'zosi yoki to'qimasi ko'chirib o'tkaziladigan shaxsning jinoiy javobgarligi masalasi alohida nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Ilmiy adabiyotlarda bunday holatlarda jinoyatni kvalifikatsiya qilishning bir nechta ehtimoliy variantlari keltiriladi. Xususan, agar retsipiyentning o'zi qotillikning bevosita ijrochisi bo'lsa, uning qilmishi Jinoyat kodeksining 97-moddasi 2-qismi "n" bandida nazarda tutilgan qasddan odam o'ldirish jinoyati sifatida kvalifikatsiya qilinadi. Agar retsipiyent mazkur jinoyatning ijrochisi bo'lmasa va transplantatsiya amalga oshirilganidan keyingina a'zo yoki to'qima aynan shu maqsadda o'ldirilgan shaxsdan olinganini bilsa, bunday holatda uning harakatlarida jinoyat tarkibi mavjud bo'lmaydi. Biroq agar retsipiyent qotillikning bevosita ijrochisi yoki tashkilotchisi bo'lmasa-da, jinoyat sodir etilishidan oldin transplantatsiyaga oldindan rozilik bildirgan va zarur a'zo yoki to'qima uchun haq to'lashni va'da qilgan bo'lsa, uning harakatlari mazkur jinoyatni sodir etishga yordam berish (jinoyatga ko'maklashish) sifatida baholanadi va tegishli ravishda JK 97-moddasi 2-qismi "n" bandiga nisbatan jinoyatga sheriklik qoidalari asosida kvalifikatsiya qilinishi lozim.

Ayrim olimlar qonuniy asoslar mavjud bo'lmagan holda transplantatsiyani amalga oshirgan shifokorni, mohiyatan, donorning hayotiga qarshi qaratilgan jinoyatda ishtirok etgan shaxs, xususan, yordamchi (*пособник*) sifatida baholash mumkinligini ta'kidlaydilar. Darhaqiqat, agar shifokor jabrlanuvchining a'zolari yoki to'qimalaridan foydalanish maqsadida sodir etiladigan qotillik amalga oshirilishidan oldin, ya'ni oldindan, ularni transplantatsiya qilishga rozilik bildirgan yoki bunday amalni bajarishga va'da bergan bo'lsa, u mazkur jinoyatda yordamchi sifatida e'tirof etilishi mumkin.

Biroq agar shifokor a'zolar yoki to'qimalar noqonuniy yo'l bilan olinganligi haqida donor o'ldirilganidan keyingina xabardor qilingan bo'lsa, bu holatda jinoyatda ishtirokchilik haqida gap bo'lishi mumkin emas, chunki jinoyat allaqachon tugallangan hisoblanadi. Bunday vaziyatlarda zarurat tug'ilganda shifokorning harakatlari jinoyatga daxldorlik – ya'ni jinoyatni yashirish sifatida baholanishi va Jinoyat kodeksining 241-moddasi 2-qismiga muvofiq, oldindan va'da qilinmagan holda o'ta og'ir jinoyatni yashirish sifatida kvalifikatsiya qilinishi mumkin. Ilmiy adabiyotlarda mazkur masala yuzasidan shunga o'xshash xulosalarni D.Y. Krayev (Kraev, 2024, pp. 63–72) va N.A. Babiy (2014, p. 288)lar ilgari surganlar.

Inson a'zolari yoki to'qimalarini keyinchalik transplantatsiya qilish maqsadida qotillik sodir etish, odatda bir qator tashkiliy va amaliy qiyinchiliklar bilan bog'liq. Avvalo, bunday jinoyatni tibbiy sohada maxsus bilimga ega bo'lgan shaxsning ishtirokisiz amalga oshirish deyarli mumkin emas. Bunday shaxs jinoyatda ijrochi, tashkilotchi, yordamchi yoki dalolatchi sifatida ishtirok etishi mumkin, biroq ayrim hollarda u jinoiy niyatdan bexabar holda jalb etilgan bo'lib, aybdorlik belgilari mavjud bo'lmagan taqdirda javobgarlikka tortilmasligi mumkin. Shu bilan birga, transplantatsiya murakkab tibbiy jarayon bo'lgani sababli, uni yakka shaxs tomonidan amalga oshirish amalda mumkin emas, chunki a'zolar yoki to'qimalarni olish jarayoni odatda bir nechta tibbiyot xodimlarining ishtirokini talab qiladi. Bundan tashqari, inson a'zolari yoki to'qimalarini boshqa davlatlarga noqonuniy ravishda olib chiqish ham, qoida tariqasida, oldindan tashkil etilgan jinoiy

mexanizm mavjud boʻlishini taqozo etadi. Shu sababli Oʻzbekiston sharoitida aʼzoni tibbiyot muassasasidan tashqarida, yaʼni uy sharoitida olish amalda deyarli imkonsiz hisoblanadi, uni koʻchirib oʻtkazish esa bundan ham mushkuldir.

Biroq mazkur turdagi qotillik jinoyatining subyekti faqat tibbiyot xodimlari bilan cheklanib qolmaydi, balki boshqa shaxslar ham uni sodir etishi mumkin. Ilmiy adabiyotlarda bunga misol sifatida shunday holat keltiriladiki, unda transplantatsiyadan manfaatdor shaxs qotillik qurbonini yoʻl-transport hodisasi jabrlanuvchisi sifatida koʻrsatish orqali jinoyatni yashirishga urinishi mumkin.

Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 97-moddasi 2-qismi “n” bandida nazarda tutilgan qotillik deganda boshqa insonga uning aʼzolari va (yoki) toʻqimalaridan har qanday tarzda foydalanish maqsadida toʻgʻridan toʻgʻri qasd bilan oʻlim yetkazish tushunilishi lozim. Shuningdek, agar jabrlanuvchining aʼzolari yoki toʻqimalarini olish maqsadida qotillik gʻarazli niyatlarda, masalan, keyinchalik biologik materialni sotish maqsadida sodir etilgan boʻlsa, fikrimizcha, jinoyatning subyektiv tomonini toʻliq aks ettirish uchun aybdorning harakatlari Jinoyat kodeksining 97-moddasi 2-qismi “i” va “n” bandlari boʻyicha kvalifikatsiya qilinishi maqsadga muvofiq. Shu bilan birga, mazkur ogʻirlashtiruvchi holat belgisi boshqa ogʻirlashtiruvchi holatlar bilan bir vaqtda ham namoyon boʻlishi mumkin. Bunday hollarda aybdorning harakatlari jinoyatning barcha tegishli kvalifikatsiya belgilari inobatga olingan holda huquqiy baholanishi lozim.

Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 135-moddasi 2-qismi “i” bandida odam savdosining jabrlanuvchidan inson aʼzolari yoki toʻqimalarini olish maqsadida sodir etilishi alohida kvalifikatsiya belgisi sifatida nazarda tutilgan. Mazkur belgi JK 97-moddasi 2-qismi “n” bandida belgilangan holatdan mazmunan farq qiladi, chunki 135-moddada jinoyatning maqsadi faqat jabrlanuvchidan aʼzolar yoki toʻqimalarni olish bilan cheklanadi. Agar odam savdosi jarayonida jabrlanuvchi uning aʼzolari yoki toʻqimalaridan foydalanish maqsadida qasddan hayotdan mahrum etilsa, bunday qilmish jinoyatlar majmui sifatida baholanib, Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 97-moddasi 2-qismi “n” bandi va 135-moddasi bilan kvalifikatsiya qilinishi lozim.

Fikrimizcha, yuqoridagilardan kelib chiqib, inson aʼzolari va (yoki) toʻqimalarini olish maqsadi bilan bogʻliq jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish masalasi yuzasidan Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining qarorlarida qoʻshimcha huquqiy tushuntirishlar berilishi maqsadga muvofiq. Bunday tushuntirishlar sud amaliyotida qonun normalarini bir xil va izchil qoʻllashni taʼminlash, shuningdek, mazkur toifadagi jinoyat ishlarini koʻrib chiqish amaliyotini takomillashtirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Inson aʼzolari va toʻqimalarini olish yoki ulardan foydalanish maqsadiga erishish ayrim hollarda boshqa turdagi jinoyatlarni sodir etishga ham olib kelishi mumkin. Bu borada Y.A. Chernishevaning fikrlarini (Chernysheva, 2013, pp. 107–109), qoʻllab-quvvatlagan holda bunday qilmishlar qatoriga oʻz joniga qasd qilishga undash, qasddan badanga oʻrtacha ogʻir shikast yetkazish, zoʻrlik ishlatib gʻayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilish kabi jinoyatlarni kiritishimiz mumkin, deb hisoblaymiz.

Oʻtkazilgan tahlillar shuni koʻrsatadiki, Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 97-, 104-, 135- va 137-moddalarida inson aʼzolari va (yoki) toʻqimalarini olish maqsadida sodir etilgan qilmishlarning ogʻirlashtiruvchi holat sifatida belgilanishi mazkur jinoyatlarning yuqori ijtimoiy xavfliligini inobatga olgan holda jinoyat-huquqiy muhofazani kuchaytirishga qaratilgan muhim huquqiy mexanizm hisoblanadi. Chunki inson aʼzolari va toʻqimalarini noqonuniy olish bilan bogʻliq harakatlar koʻp hollarda

odam savdosi, odam o'g'irlash, zo'ravonlik va shaxsning hayoti hamda sog'lig'iga qarshi qaratilgan boshqa jinoyatlar bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. Shu munosabat bilan mazkur maqsadning jinoyatning kvalifikatsiya belgisi sifatida belgilanishi uning ijtimoiy xavflilik darajasini to'g'ri baholashga xizmat qiladi.

Xulosa

Fikrimizcha, inson a'zolari va (yoki) to'qimalarini olish maqsadining bunday jinoyat tarkiblarida og'irlashtiruvchi holat sifatida mustahkamlanganligi ijobiy huquqiy yechim hisoblansa-da, ushbu maqsad ayrim holatlarda shaxsning hayoti, sog'lig'i va ozodligiga qarshi qaratilgan boshqa jinoyatlar doirasida ham namoyon bo'lishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, o'zini o'zi o'ldirishga undash, qasddan badanga o'rtacha og'ir shikast yetkazish va insonni g'ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq jinoyatlarda ham inson a'zolari va (yoki) to'qimalarini olish maqsadini alohida og'irlashtiruvchi belgi sifatida kiritish maqsadga muvofiq bo'lar edi. Bu esa mazkur jinoyatlarning haqiqiy ijtimoiy xavflilik darajasini to'laroq aks ettirishga, inson tanasi daxlsizligini samarali muhofaza qilishga hamda inson a'zolari bilan bog'liq noqonuniy faoliyatning oldini olishga xizmat qiladi.

Kelgusida inson a'zolari va (yoki) to'qimalarini olish maqsadini boshqa jinoyat tarkiblarida ham og'irlashtiruvchi holat sifatida nazarda tutish masalasini ko'rib chiqish milliy jinoyat qonunchiligini yanada takomillashtirishga, inson tanasi daxlsizligini ta'minlashga hamda mazkur turdagi jinoyatlarning oldini olish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, inson a'zolari va to'qimalari bilan bog'liq jinoyatlarni kvalifikatsiya qilishda yagona yondashuvni shakllantirish uchun Oliy Sud Plenumi tomonidan qo'shimcha tushuntirishlar ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

REFERENCES

1. Babich, D. D. (2012). Sistema prestupleniy v sfere transplantatsii v ugolovnom zakonodatelstve Ukrainy i Respubliki Belarus [The system of crimes in the sphere of transplantation in the criminal legislation of Ukraine and the Republic of Belarus]. *Legal Science and Practice: Bulletin of the Nizhny Novgorod Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, (20), 135–138. https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-prestupleniy-v-sfere-transplantatsii-v-ugolovnom-zakonodatelstve-ukrainy-i-respubliki-belarus

2. Babiy, N. A. (2014). *Kvalifikatsiya ubiystv pri otyagchayushchikh obstoyatelstvakh [Qualification of murders under aggravating circumstances].* INFRA-M.

3. Chernysheva, Y. A. (2013). Perspektivy sovershenstvovaniya ugolovnogo zakona v chasti reglamentatsii otvetstvennosti za prestupleniya, svyazannye s nezakonnym izyatiem organov i tkaney cheloveka, v Rossiyskoy Federatsii [Prospects for improving the criminal law in terms of regulating responsibility for crimes related to the illegal removal of human organs and tissues in the Russian Federation]. *Society and Law*, (2), 107–109. https://cyberleninka.ru/article/n/perspektivy-sovershenstvovaniya-ugolovnogo-zakona-v-chasti-reglamentatsii-otvetstvennosti-za-prestupleniya-svyazannye-s-nezakonnym

4. Kraev, D. Y. (2024). Kvalifikatsiya ubiystva v tselyakh ispolzovaniya organov ili tkaney poterpevshego [Qualification of murder for the purpose of using the organs

or tissues of the victim]. *Criminologist*, (2), 63–72. https://cyberleninka.ru/article/n/kvalifikatsiya-ubiystva-v-tselyah-ispolzovaniya-organov-ili-tkaney-poterpevshego

5. Kyrgyz Republic. (2021, October 28). *Criminal Code.* Centralized Database of Legal Information of the Kyrgyz Republic. https://cbd.minjust.gov.kg/3-38/edition/2087/ru

6. Republic of Azerbaijan. (1999, December 30). *Criminal Code of the Republic of Azerbaijan.* PRG Legal Database. https://prg.kz/Document/?doc_id=30420353

7. Republic of Belarus. (1999, July 9). *Criminal Code of the Republic of Belarus*. Pravo.by National Legal Internet Portal. https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275

8. Republic of Kazakhstan. (2014, July 3). *Criminal Code*. Adilet Legal Information System of Republican Center of Legal Information. https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226

9. Republic of Tajikistan. (1998, May 21). *Criminal Code.* Continent-Online Legal Database. https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325

10. Republic of Uzbekistan. (1994, September 22). *Criminal Code.* Lex.uz. https://lex.uz/docs/-111453

11. Republic of Uzbekistan. (2022, June 23). *On amendments and additions to certain legislative acts of the Republic of Uzbekistan in connection with the adoption of the Law of the Republic of Uzbekistan "On transplantation of human organs and tissues"*. Lex.uz. https://lex.uz/docs/6079256

12. Russian Federation. (1996). *Criminal Code of the Russian Federation of June 13, 1996 No. 63-FZ (as amended as of April 9, 2026).* https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397073#pos=1353;-10

13. Smirnov, V. A. (2005). Prichinenie vreda zdorovyu razlichnoy stepeni tyazhesti v tselyakh ispolzovaniya organov i tkaney poterpevshego [Infliction of harm to health of varying severity for the purpose of using the organs and tissues of the victim]. *Siberian Legal Bulletin*, (4), 68–70. https://cyberleninka.ru/article/n/prichinenie-vreda-zdorovyu-razlichnoy-stepeni-tyazhesti-v-tselyah-ispolzovaniya-organov-i-tkaney-poterpevshego

14. Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. (2004, September 24). *On judicial practice in cases of intentional homicide.* Lex.uz. https://lex.uz/docs/1455961

15. Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. (2007, June 27). *On judicial practice in cases of intentional infliction of bodily harm.* Lex.uz. https://lex.uz/docs/1592419

16. Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. (2009, November 24). *On judicial practice in cases of human trafficking.* Lex.uz. https://lex.uz/docs/1616053

17. Tikhonova, S. S. (2002). *Prizhiznennoe i posmertnoe donorstvo v Rossiyskoy Federatsii: voprosy ugolovno-pravovogo regulirovaniya [Life and post-mortem donation in the Russian Federation: Issues of criminal law regulation].* Legal Center Press.

18. Ukraine. (2001, April 5). *Criminal Code of Ukraine.* Continent-Online Legal Database. https://continent-online.com/Document/?doc_id=30418109

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-YIL 2-SON

VOLUME 6 / ISSUE 2 / 2026

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.6.2.